

EDISON

AMERIKAI MAGYAR VILÁG

MAGYAR MUNKATÁRSA

Irt: VASVÁRY ÖDÖN

(1863-1941.)

May 26-1972

1972

Talán azon a réven, hogy most van születésének 125. évfordulója, mostanában cikkek jelennek meg a nagy amerikai feltalálóról, Thomas

Vasváry Ödön

A. Edisonról, aki 1847-ben született és 1931-ben halt meg. Edisonnak magyar munkatársai is voltak, ami alatt nem munkásokat, hanem szakembereket kell értenünk, akiknek emlékezetét szintén felujítják.

Edison magyar munkatársai között természetesen Puskás Tivadar a legismertebb, az ún. telefon-hirmondó feltalálója, aki mellett még Fodor Istvánról is megemlékezik az utószor, aki főleg németül írt szakmájába vágó könyveket. Különös azonban, hogy a legkevesebb említés éppen annak a magyarnak jut, aki legközelebb állt Edisonhoz, akiről joggal lehet állítani, hogy barátja is volt. Ennek a magyar munkatársnak Jehl Ferenc volt a neve. A következőkben ennek a nagyon érdekes magyarnak kapcsolatát ismertetem Edisonval.

Száz esztendővel ezelőtt még kevés magyar élt Amerikában, még kevesebbnek ismerjük a nevét és életét. A New Yorkban nagyon szerény körülmények között élt Jehl családról nem tudott akkor sem senki. A több gyermekes családot az özvegy édesanya kétkézi munkája tartotta fenn. Amikor az apa fiatalon meghalt, a legnagyobb gyermek, Ferenc, csak 12 éves volt és a család fenntartásának gondjaiból neki is kijutott. Szerencsére az ügyes fiu munkához jutott a Wall Streeten, ahol egy ügyvéd irodájában mint kifutó fiut, inast alkalmazták, heti négy kemény dollár fizetéssel. A család a 14-ik utca egyik nagyon egyszerű sorházában lakott, ahonnét a fiu gyalog tudott elmenni a munkahelyére, valamint a

Cooper Union esti iskolába is, ahol villanytechnikát tanult.

A fiu főnöke egy Lowrey nevű ügyvéd volt, nagyon derék, jószívű ember, akinek ügyfelei főleg technikai feltalálókából kerültek ki, akik találmányaik finanszírozása érdekében a Wall Street pénzembereivel voltak kapcsolatban. Itt látta először Edisons, akinek pénzhitel ügyeit Lowrey intézte. Ugyanabban az épületben volt a már akkor is híres pénzember, J. P. Morgan irodája is, akihez Edison, akkor még 31 éves fiatal ember, de már híres feltaláló, bejáratos volt.

Egy nagyobb kölcsön megszerzése után, ami azt jelentette, hogy Edison lényegesen meg fogja nagyobbitani gyártelepét, nyilvánvaló lett, hogy jóval több segédmunkásra lesz szüksége. Lowrey ismerte a Jehl fiu leleksedését a villamosági tanulmányok iránt, beszélt a fiu érdekében Edissonnal és meleg ajánló levelet adott. Edison rögtön felvette s ezzel elindította a tehetséges fiut érdekes és eredményes pályáján.

A Cooper Unionban tanultaknak nagy hasznát vette az akkor 15 éves fiu. Az első munka, amit Edison adott neki, az volt, hogy meg kellett tisztítani körülbelül 50 nagy és nehéz batteryt. (Akkumulátor.) — Szerencséjére ilyen munkát gyakran csinált a Cooper Unionban, ahol az instuktornak segített a kísérleteknél. Edison nagyon meg volt elégedve a pontos és jó munkával és ugylátszik, elhatározta, hogy a fiut egészen maga mellé veszi technikai segítőnek.

1878-at irtak akkor s Edison még New Jerseyben, az általa híressé tett Menlo Parkban levő meglehetősen primitiv telepén dolgozott. De alig egy esztendő kellett hozzá, hogy Edison a világ elé álljon legnagyobb, világtörténeti fontosságú találmányával, a villanyégővel. Az esztendő alatt Jehl állandóan mellette volt.

1879 október 19. volt a nevezetes nap, amikor az első villanylámpa kigyulladt Menlo Parkban. A jelenetnek csak három tanuja volt: Edison, Jehl és egy Böhm nevű szakember. A kigyulladás maga óriási jelentőségű esemény volt, de sok függött attól is, hogy a lámpa meddig ég? A figyelők leirhatatlan öröme egész éjjel égett, sőt azután is, összesen 45 óráig, addig éjjel-nappal mellette voltak. Ekkor abbahagyták a további figyelmet, azzal, hogyha eddig égett, akkor 100 óráig is fog égni.

A nagy eseményt azonban nem hozták nyilvánosságra, csak két hónap múlva. A nagy hírt a New York Herald közölte elsőnek, de pénzügyi körökben a dolog nem keltett nagyobb szenzációt. Morgan üzlettársai játékszernek tartották a találmányt és csak akkor melegedtek fel, amikor az Edison-részvények ára hallatlan ugrásokkal emelkedett. Volt idő, amikor egy részvény ára 3500 dollárig ment.

A pénzemberek hidegségének oka az volt, hogy a lámpák előállítása költséges volt. Minden egyes égő egy és negyed dollárba került. Edison azt állította, hogy ha találmányát megveszik, darabját 40 centért elő tudja állítani. De a megvétel csak akkor történt meg, amikor a lámpák darabját sok tízezer eladása után, 22 centért lehetett adni.

A világraszóló találmány leírhatatlan tömegmunkát és megkeresést jelentett Edisonék számára. Edison embereit az egész világra hívták villanytelepek felállítása céljából s így történt, hogy Edison kénytelen volt megválni Jehltől: az alig 18—19 éves fiatalembert elküldte Európába, hogy ott villanytelepeket létesítsen. Először Párisba ment, majd Bécsbe, ahol magával Ferenc Józseffel is hosszabb beszélgetést folytatott a találmányról. Onnan Romániába került, majd végül Budapesten állapodott meg, 1899-ben, ahol le is telepedett, mint az ujonnan alakult villany-

társaság főmérnöke. (Ő maga valószínűleg Budapesten született, de Amerikában nőtt fel.)

A világháború kitörése Budapesten találta, mint nős és családos embert. Amerikai polgársága miatt nehézségei támadtak, amiket csak akkor tudott volna megoldani, ha lemond amerikai polgárságáról. Ezt azonban nem volt hajlandó megtenni. Otthagytta hivatalát. Feljebbvalói méltányolták nagyfontosságú és eredményes munkáját: 80 ezer korona jutalmat szavaztak meg neki, amit azonban a pénz leromlása teljesen elsöpört. Az októberi forradalom és az azt követő 133 napos kommunizmus alatt már mint szegény ember küszködött Budapesten, abból élt, amit angol leckék adásával meg tudott keresni. De valahogy átvészelte ezeket a nehéz éveket és a háború után visszajött az Egyesült Államokba.

Viszátérésének nagyon érdekes körülményeit, további amerikai életét, amely Henry Fork jóvoltából éppen olyan csodálatos volt, mint egész előző élete, egy következő cikkben mondom el.

